

GAZİPAŞA ARI SERENLERİ

GAZİPAŞA BEEHIVES

Nisa YILMAZ ERKOVAN *

Makale Bilgisi

Başvuru: 25 Temmuz 2018
Hakem Değerlendirmesi: 15 Ağustos 2018
Kabul: 13 Aralık 2018
DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2018.18.006

Article Info

Received: July 25, 2018
Peer Review: August 15, 2018
Accepted: December 13, 2018
DOI Number: 10.22520/tubaked.2018.18.006

Özet

Kuşaktan kuşağa aktarılan deneyim ve bilgilerle yetişen ustalar tarafından “usta işi” olarak tanımlayabileceğimiz “kırsal mimarlık” ihtiyaçlar sonucunda, yerel malzeme ve geleneklerle ortaya çıkmıştır. Temellerini iklim, coğrafya, jeolojik yapı, toprak, su, yerel malzemeler, yaşam kültürü ve ekonominin oluşturduğu kırsal mimarlıkta, işlevselliğin ön plana çıkarıldığı, estetik kaygıların ise ikinci planda kaldığı görülür. Kırsal mimarinin temsilcileri arasında olan “arı serenleri” hakkında az sayıda çalışma bulunmaktadır. Halk arasında “arı evi”, “arı konağı” olarak da adlandırılan arı serenlerine, Antalya’nın Elmalı, Korkuteli ve Kumluca ilçelerinde, Konya’nın Hadimbağlı Dedemli Beldesi’nin Kaynarca Yaylası’nda, Bozkır/Tufanderesi, Sorkun/Beşpınar ve Korualan/Yenice’de rastlanır. Bu örnekler dışında Gazipaşa İlçesi Anamur sınırında, Akoluk ve Çamlıca mahallelerinde de serenler tespit edilmiştir. Bu çalışmada Gazipaşa serenleri sınıflandırılarak, özelde bulunduğu bölge genelde ise yayılım alanları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Serenlerin mimari biçim, inşa teknikleri, kırsal alanda kullanımı, yerel özellikleri ve bilinen diğer bölge örnekleriyle karşılaştırılması tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Mimari, Arı Sereni, Bal, Gazipaşa, Kovan, Karakovan.

* Dr. Mimar, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, e-posta: nisa.erkovan@alanya.edu.tr.

Abstract

Rural architecture, which we can describe as “master work” by the masters who have grown up with experience and knowledge transferred from generation to generation, has emerged with local materials and traditions. In rural architecture, based on climate, geography, geological structure, soil, water, local materials, life culture and economy, functionality has been more important when compared with the aesthetin concerns. “Beehives”, named also as “bee house”, “bee mansion” popularly, can be found in Elmalı, Korkuteli and Kumluca districts of Antalya, Kaynarca Plateau of Hadimbağlı Dedemli Village in Konya, Bozkır/Tufanderesi, Sorkun/Beşpınar and Korualan/Yenice. Besides these examples, beehives are also found out in the Akoluk and Çamlıca quarters at the anamur border of Gazipaşa District. In this study, Gazipaşa beehives are classified and evaluated by considering their locations and distibution in the region. Consequently, architectural form, construction technique, rural use, local properties and comparison with regional examples are discussed in the paper.

Keywords: Rural Architecture, Beehives, Honey, Gazipaşa, Hive, Black Hive.

GİRİŞ

Antik çağdan günümüze uzanan süreç içerisinde arılar ve arılardan elde edilen ürünler her zaman önemli ve değerli olmuştur. Üretebildikleri doğal besin maddesi ile insanlık için önemli bir yere sahip olan arılar, yalnızca beslenme amaçlı değil aynı zamanda tıp, kozmetik ve eczacılık alanlarında (Lenger 2010, 89-96; Lenger 2011, 29; Bulut ve Lenger 2015, 7-16; Bulut 2016b, 133-146), hatta günümüzde seralarda özellikle Gazipaşa’da tozlaşma yöntemiyle domates üretiminde önemli bir yere sahiptir ve tarihsel süreçte farklı kullanımlarla önemini kaybetmemiştir. İnsanoğlunun eski çağlardan beri tükettiği “bal” ilk başlarda avcılıkla elde edilse de daha sonra farklı malzeme ve yöntemlerle yapılan arı kovanları ile daha kontrollü ve elde edilebilir hale gelmiştir (Bulut 2010, 21-25; Lenger 2010, 89-96; Bulut ve Lenger 2015, 7-16; Bulut 2016b, 133-146). Antik kaynaklar, epigrafik ve arkeolojik eserler, Akdeniz havzasında çok geniş bir coğrafya’da yapılan arıcılık, bal ve üretim alanları hakkında bilgi vermektedir. Doğu Akdeniz’de Mısır, Suriye, Kıbrıs ve Kilikya, Kuzey Afrika’da Africa Proconsolare, Mauretania, Batı Akdeniz’de ise Iberia yarımadasının güneyinde yer alan Baetica, Korsika, Sardinia, Sicilia ve Malta Adası önemli üretim merkezleri olarak öne çıkmaktadır (Lenger 2011, 29; Bulut 2016b, 133-146).

İlk olarak yabani arıların yuvalarından bal çalma ile başlayan arıcılık, kraliçe arıların yumurtalarını bırakmaları ve işçi arıların bal üretebileceği yapay boşluklar oluşturulmasıyla insanlar tarafından kontrol edilebilir hale gelmiştir. 7000-8000 yıl öncesine tarihlenen İspanya’daki kaya resimlerinde bal peteklerini ip merdivenlere tırmanarak toplayan bal avcılarını tasvir edilmiştir (Crane 1983, Figure 4).

Anadolu çanak çömleklerinde 9000 yıl önce tespit edilen balmumu kalıntıları arıcılığın daha eskiye dayandığının kanıtıdır. Neolitik Dönemde bal, yabani avcılık yolu ile de toplanabileceğinden bu kanıt gelişmiş bir arıcılık yapıldığını belgelememektedir. Gerçek arıcılık polen ve nektar elde edebilmek için kraliçe arı ve işçi arılar için yapay boşlukların insanlar tarafından bırakılmasıyla başlamaktadır ve bunun da en kesin kanıtının antik çağda görüldüğünü Aristoteles gibi düşünür ve tarihçiler aktarmışlardır (Kritsky 2017, 250). Eski Mısır ve diğer Akdeniz bölgelerinde uzun silindirik kovanlar çamur, kil veya başka malzemelerden yapılmış ve yatay bir konumda kullanılmıştır. Arıları kovanın arkasından öne sürmek için duman kullanılmış ve bal tarakları ile arılar öldürülmeden çıkarılmış ve kuluçka tarakları bozulmadan bırakılabilmektedir (Crane 1983, Figure 16).

Antik Yunanda da benzer yöntem kullanılmıştır. Yunanistan’da yapılan kazılarda 26 bölgede çömlek

kovanı parçası bulunmuştur (Crane 1992, 3; Kritsky 2017, 251). 1966’da Attika’da Hymmettus dağının güney yamaçlarında kurulmuş olan yerleşimde bir Yunan evinin kazısı sırasında bulunan çömlekler antik Yunan’da arıcılığın nasıl yapıldığı hakkında önemli ipuçları vermiştir. Bulunan çömleklerin içlerinin yalnız yarısının arıların peteklerini çömlek içerisine rahat tutturmasını sağlamak için boydan boya ve çapraz şekilde taraklanmış olduğu tespit edilmiştir (Jones 1976, 80-81). Sıcak kuru bölgelerde, kovanlar sıklıkla birbiri üzerine istiflenmiş ve bazen ısıya karşı yalıtım sağlamak için bir duvar içine yerleştirilmiştir (Jones 1976, 90; Crane 1992, 3). Bu çömlekler arılar için kullanılmadıklarında ölmüş olan küçük çocukların gömülmesi için yeniden değerlendirilmişlerdir (Kritsky 2017, 251). Roma Dönemine ait bir kovan veya resim bilinmemekle birlikte İberia’da MÖ 250’lere tarihlenen yatay kovanlar bulunmuştur (Kritsky 2017, 252). Ortaçağ’da Avrupa’da ticari olarak önemli hale gelen bal ve balmumu taleplerini karşılamak için kütük, kutu ve ağaç kovanları arıcılığı oldukça geliştirmiştir (Kritsky 2017, 253).

Çalışma alanını oluşturan Dağlık Kilikya Bölgesinde arıcılık, geçmişten günümüze coğrafi ve iklim şartları ve bitki çeşitliliğinin uygun olması nedeniyle tarıma elverişli olmayan yerlerde yaşayan bazı ailelerin ana geçim kaynağı, tarım ile geçinen bazı ailelere ise ek gelir sağlayan bir uğraş olmuştur. Bölgede Akdeniz İklimi görülmesine karşın yüksek kesimlerde bazı aylarda hava sıcaklığının sıfırın altına da düştüğü görülmektedir. Yılım çoğu ayında iklimin uygun olması, bitki örtüsünün zenginliği, gerek ot türü ve gerekse bitki türünün çeşitliliği nedeniyle elde edilen bal oldukça kalitelidir.

SEREN VE KARAKOVAN

“Seren” kelimesinin anlamı yöreden yöreye değişmektedir. Örneğin; Buruncuk, Yerköy -Yozgat; Aksaray –Niğde’ de kapı kanadının menteşe yardımıyla bağlandığı duvardaki ağaç kısım, Gönen -Isparta; Kızılcı, Bor -Niğde’ de ekin arabalarının yan kanatlarındaki yatay direkler, Eynesil–Giresun’da dokuma tezgâhlarında, iplikleri düzeltmeye yarayan dikdörtgen şeklindeki ağaç parçası. Bozüyük –Bilecik’ te kuyudan kaldıraç düzeni ile su çekerken kaldıraç görevini gören uzun sırtık, Gelendost–Isparta’da yelken ana direği, Kırklareli’ de demet ya da sap taşımakta kullanılan arabaların yan kanatları olarak tanımlanmaktadır (TDK 2017). Antalya yöresinde ise kovanların vahşi ve yırtıcı hayvanlardan korunması amacıyla yapılan kule şeklinde yükselen taş, ahşap ve ağaçtan yapılmış üzerine kara kovanların dizildiği yapılara “seren” adı verilmektedir. Günümüzde Artvin’de “arı evi”, “arı konağı”, “petekhanı”, Konya Bölgesinde ise “hanay” olarak adlandırılmaktadır (Ceylan 2012, 157).

Örneklerini ve detaylı çalışmalarını (Krickl 1892; Zahle 1975, Rudofsky 1977; Harrison-Young 2001; Günay 2008; Tanal 2010; Tanal 2011; Ceylan 2012; Uysal-Arat 2012; Uysal-Arat 2014; Bulut 2015; Bulut 2016b) daha çok Teke yöresine dağılmış biçimde (Korkuteli, Kumluca, Finike ve Beydağları çevresi) gördüğümüz “arı serenleri” bu bölgeler dışında, “hanay” olarak adlandırılmakta ve Konya’nın Hadim’e bağlı Dedemli/Kaynarca Yaylası’nda (Ceylan 2012, 157), Bozkır/Tufanderesi, Sorkun/Beşpınar, Korualan/Yenice’de (Bulut 2015, 106) Bozkır/Arslantaş köyünde¹, Ermenek/Bolay köyünde yayılım gösterdiği görülmektedir. Gezgin Krickl (1892) Likya’da yaptığı gezi sırasında karşılaştığı bir serenden bahsetmiştir. Zahle (1975) çalışmasında mezarlar, evler, tahıl ambarları ve serenler arasındaki ilişkiden bahsetmiş ve Söğle köyündeki arı sereninin resim ve çizimlerine yer vermiştir. Rudofsky (1977) çalışmasında Anadolu’daki arı evlerinin ölüm anıtları ile yakından ilişkili olduğunu ve Likya sütunlu mezarlarına benzediğini belirtmiştir ve Söğle Köyündeki serenin resmine de yer vermiştir. Harrison-Young (2001) araştırmasında gördüğü Söğle yolu üzerindeki sereni Likya arı evleri olarak adlandırmış ve Ksanthos’taki Harpy anıtına benzerliğine dikkat çekmiştir. Günay (2008) kitabında Söğle Köyü civarındaki serenleri incelemiş ve dikme mezar anıtları ve tahıl ambarları ile olan benzerliğini belirtmiştir. Tanal (2010, 2011) çalışmalarında Söğle Köyü ve Dereköy civarında bulunan serenleri incelemiş ve o da tip olarak mezar ve tahıl ambarı mimarisine benzetmiştir. Ceylan (2012), daha kapsamlı bir araştırma yayınlamış ve serenlerin coğrafi yayılımından, anlamından, Elmalı ve Korkuteli’nde bulunan serenlerin yapım tekniklerinden bahsetmiştir. Uysal- Arat (2012, 2014) Elmalı’da bulunan arı serenlerinin detaylı araştırma ve çizimlerini yaparak belgelemişlerdir. Bulut (2015) çalışmasında Teke yarımadasında ve civarında bulunan ve geleneksel yöntemlerle sürdürülen endüstri öncesi arılıklar/arıkonağı ve kovanlar olarak sınıflandırarak en erken verileri ile birlikte detaylı bir çalışma yapmıştır. Bulut (2015) çalışmasında arılıkları serenler ve çevre duvarlı arılıklar olmak üzere iki tip olarak değerlendirmiştir. Serenler, taş ve ahşaptan oluşan kule şeklinde bir gövde üzerine kovanların oluşturduğu yapı, çevre duvarlı arılıklar bir anakaya üzerine oturan ve oturduğu anakayanın şeklini alan kenarları yüksek duvarlı, iç kısmı teraslanarak oluşturulmuş yapı olarak tanımlanabilir.

Arı kovanları yapılarak kontrollü üretim ile bal elde edilmeye başlanmasıyla zaman içerisinde ağaç kütüklerinin oyulması, sepet örülerek dışının sıvanması

(Edward 2011, 155), çömlek ve taş kovukları gibi birçok formda kovan oluşturulmuştur. Yapılan kovanların bir arada tutulması, vahşi hayvanlardan ve hava koşullarından korunması her zaman önemli bir sorun olmuştur. Çevrede tespit edilen ve bölgede bulunan diğer örneklerle de karşılaştırılan kara kovan, içi oyulmuş yaklaşık 1.30 m uzunluğunda, 0.36 m çapında ve 0.03 m. kalınlığında katran denilen Sedir ağacı, çınar veya kavak ağacı gövdesinden yapılmaktadır (Foto. 1).

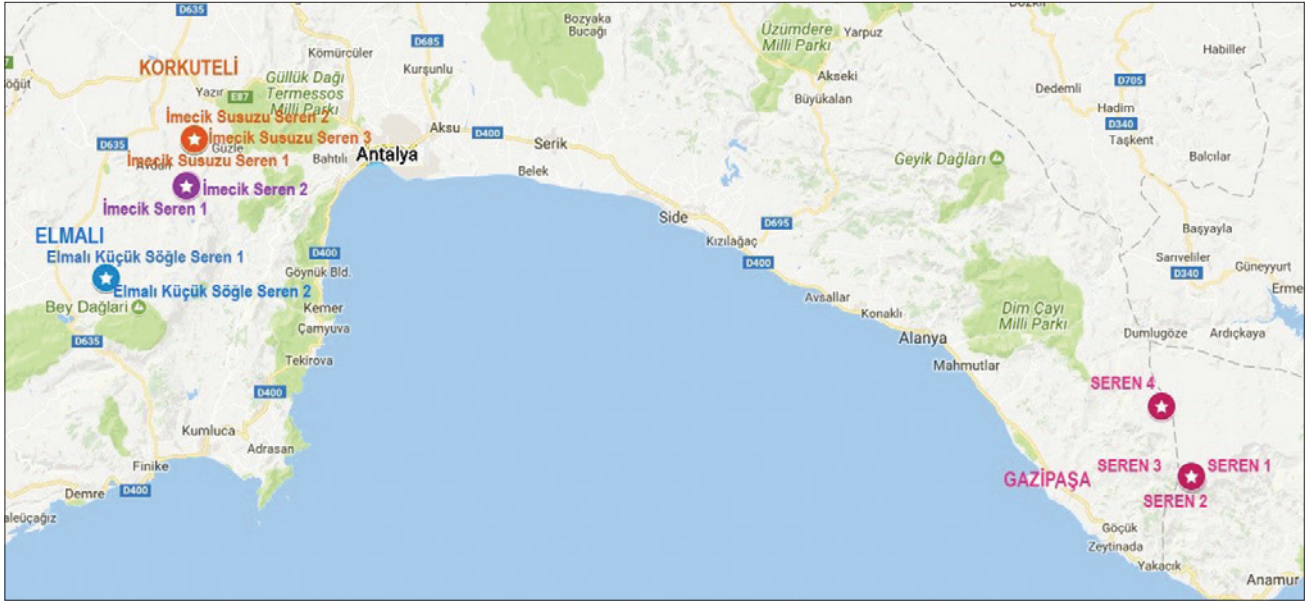
Fotoğraf 1 - Karakovan (Yazar 2017) / *Black Hive*.

Fotoğraf 2 - Bir grup karakovan (Yazar 2017) / *A group of black hives*.

¹ Yöre halkı ile yapılan sözlü görüşmelerle ve gösterilen resimlerle belirlenmiştir.

GAZİPAŞA ARI SERENLERİ

Fotoğraf 3 - Serenlerin dağılımı / *Distribution of beehives.*

Tercih edilen ağacın gövdelerinin içi “daldız”² (Tanal, 2011, 123) denilen ucu oluklu bir rende ile oyularak kovanların iki tarafına kapak kapatılır. Kapakların kenarları da çamurla sıvanarak yalıtım sağlanır. Kovanın bir tarafında arının önünde dinleneceği bir alan bulunmaktadır. Bu alan tarafındaki kapakta arının içeri girip çıkmasını sağlayacak küçük zigzag girişler ve arının giriş çıkışlarında kolaylık sağlayacak işlengeç (Ceylan 2012, 162) denilen kovandan dışarı taşırılan bir alan yapılır.

İncelenen örnekte kovanın sağlamlığını arttırmak için sac bir kuşak dönülmüştür. Kovanların üzerinin yalıtım sağlamak amacıyla ardıç kabuğuyla örtüldüğü veya çamur ile sıvandığı bilinmektedir³. Günümüzde bölgede ayıların nesli tükenmiş olduğundan karakovanlar yükseltilmiş bir zemine ihtiyaç duyulmadan dizilmektedir. Modern kovancılığın yanı sıra karakovanlarla sınırlı miktarda da olsa arıcılık yapılmaya devam edilmektedir (Foto. 2). Arıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için su kaynaklarına yakınlık oldukça önemlidir. Kovanların konulduğu veya serenlerin inşa edildiği yerlere baktığımızda etrafında bir dere veya bir çeşme bulunmaktadır. Her ikisi de yoksa yuvaların yakın bir yerine çömleklerle su bırakıldığı etrafta bulunan kırık çömlek parçalarından anlaşılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında benzer coğrafya ve iklim yapısına sahip ve bal üretiminin de yapıldığı oldukça zengin

kültürel ve doğal çeşitliliğe sahip Antalya'nın Gazipaşa İlçesinde karakovan bal üretiminde kovanların korunmasında ve bal elde etmede nasıl bir yöntem izlenmiş olabileceği ve seren geleneğinin bu bölgede olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmalar sonucunda Gazipaşa ilçesinin kuzeyinde Anamur sınırında, Akoluk Mahallesi ve Çamlıca Mahallesi benzer tipte örnekler tespit edilmiştir (Foto. 3).

GAZİPAŞA ARI SERENLERİ

Doğusunda Anamur, Kuzey doğusunda Ermenek, batısında ise Alanya ve güney sınırlarında Akdeniz sahili bulunan (Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm ve Turizm Müdürlüğü 2010, 292.) ve Antalya'nın en doğu ilçesi olan Gazipaşa'nın kuzey doğusunda tespit edilen serenler yapım tekniği, gövde, üst örtü bakımından sınıflandırdığımızda 2 farklı tip ve birde Bulut'un (2015) arılık olarak tanımladığı bir tip tespit edilmiştir. Birinci ve ikinci tip serenlerde kütük kovanların diziliş ve korunma mantığı tüm tiplerde aynı olmakla birlikte gövdelerinin yapım tekniği açısından farklılaşmalar izlenmiştir. Serenlerden 3 tanesi Gazipaşa'nın Akoluk Mahallesi doğusu, Anamur İlçesinin Güngören Mahallesi kuzeyinde tespit edilmiştir. Arılık ise Çamlıca Mahallesi kuzeydoğusunda bulunan Akarca Mevkiinde tespit edilmiştir. Yine Akoluk Mahallesi son zamanlara kadar sağlam olan iki adet seren olduğu Akoluk köyü eski muhtarı Yaşar Felekoğlu tarafından aktarılmış fakat yerine gidildiğinde defineciler tarafından yıkılarak taşlarının bir kenara bırakıldığı görülmüştür.

² Daldız; aynı zamanda ağaçtan oyulmuş arı kovana anlamına da gelmektedir. (bkz. URL.1)

³ Bu bilgi Çamlıca Köyünden Mehmet Ali Şirin ve Güngören Mahallesi eski muhtarı İbrahim Batun'dan alınmıştır.

1. TİP SEREN

Birinci tip serenler kare formlu olup, ana gövdeleri, ahşap karkas iskeletle ve içlerine harçsız moloz taş doldurularak inşa edilmişlerdir. Moloz taş dolgunun ve üzerine gelen ağırlığı gövdenin taşıyabilmesi için belli aralıklarla hatıllar gövde boyunca kullanılmıştır. Hatıllar ahşap dikmeler üzerine kenet yuvaları ile tutturulmaktadır. Ahşaplar birbirine geçme tekniğiyle birleştirilerek, kent yuvalarının birleşim yerlerinde çivi kullanılarak sağlamlaştırılmaktadır. Çivi kullanılmayan örnekler de mevcuttur. Bu tipte serenlerde gövdesi moloz taş dolgu tekniği ile yapıldığı için, kapı veya herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Ana gövde üzerinde ise bir platform üstüne üçgen veya semer dam formunda dizilen kütük kovanların örtüldüğü bir sistem bulunmaktadır. Kovanlara ulaşım platforma dayanan ahşap bir merdiven aracılığıyla olmaktadır. Bu tip serenlerin yayılım alanı, tespit edilebilen örnekler ışığında ve şimdilik Gazipaşa Bölgesidir.

Yapılan araştırmalar sırasında 1. tip serenlerden, iki tane tespit edilmiştir. Bir tanesi Gazipaşa İlçe merkezine 55 km. uzaklıkta bulunan Akoluk Mahallesi doğusu, Anamur İlçesinin Güngören Mahallesi kuzeyindedir (Foto. 4).

Fotoğraf 4 - Akoluk Mahalhesinin doğusunda bulunan 1. Tip seren (Yazar 2017) / First type of beehive located to the east of Akoluk Quarter.

Deniz seviyesinden yaklaşık 1550 m. yükseklikte olan seren, Güngören Mahallesi eski muhtarı İbrahim Batun'dan alınan bilgiye göre, Kalaycı Mehmet Ali Sunay'a aittir. Yıkık ve kullanılmaz durumda olan serenin korunan yüksekliği 2.35 m. dir. Ana gövdesi, ahşap karkas iskeletle inşa edilen ve içine moloz taş doldurularak oluşturulan seren, 1.90x185 m. ölçülerinde yaklaşık kare formunda bir yapıdır. Moloz taş dolgunun ve üzerine gelen ağırlığı gövdenin taşıyabilmesi için gövde üzerinde iki tane hatıl belli aralıklarla kullanılmıştır. Bu durum serenin köşelerini oluşturan ahşap dikmeler üzerindeki 17 cm. genişliğindeki kenet yuvalarından tespit edilmiştir. Ahşaplar birbirine geçme tekniğiyle birleştirilmiş ve sağlamlaştırmak için kenet yuvalarının birleşim yerlerinde çivi kullanılmıştır. Seren gövdesi moloz taş dolgu tekniği ile yapıldığı için, üzerinde kapı veya herhangi bir açıklık bulunmadığı düşünülmektedir.

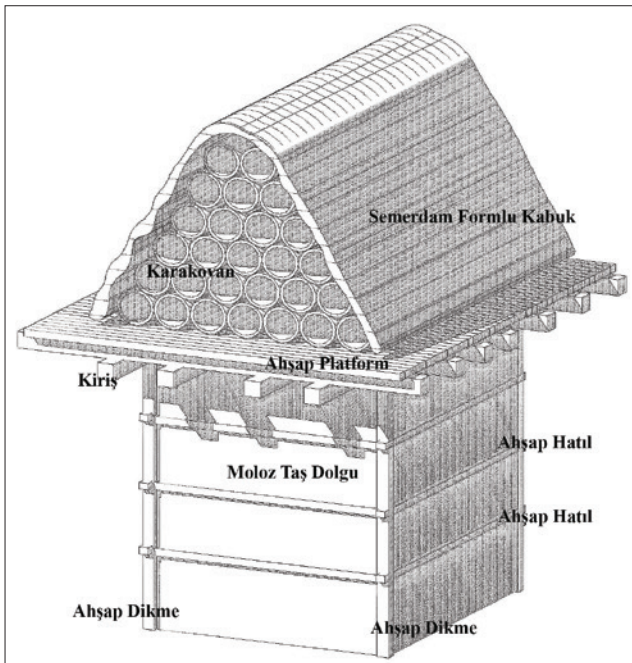
Diğer seren yine aynı bölgede, yukarıda sözü edilen serenin 2 km. kuzeyinde tespit edilmiştir. Serenin kime ait olduğu bilgisine ulaşılamamıştır (Foto 5). Kullanılmayan serenin korunan yüksekliği 2.55 m. dir. Diğerine göre daha iyi korunmuş durumdaki bu seren, 1.60x1.70 m. ölçülerinde yaklaşık kare formda, dikme ve hatıllarla hazırlanan yapı çerçevesi içine büyük ve

Fotoğraf 5 - Diğer 1. Tip Seren (Yazar 2017) / The other one of the Type 1 beehive.

küçük moloz taş doldurularak inşa edilmiştir. Bu seren üzerinde de moloz taş dolguyu ve ağırlığı taşımaya yardımcı olacak hatıllar gövde boyunca belli aralıklarla bulunmaktadır. Bu seren üzerinde de herhangi bir kapı açıklığı tespit edilememiştir.

Her iki serende de kütük karakovanların konulduğu üst kısım korunamamıştır. Fakat bu konuda yapılan araştırmalar ve bölgedeki benzer örnekler incelendiğinde arı sereninin işlevini yerine getirebilmesi için yani kovanları yabani hayvanlardan koruyabilmesi ve konulabildiği kadar fazla kovanın yerleştirilebilmesi için serenın ana gövdesinin üzerinde bir platform oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır. Ahşap platforma ulaşabilmek için bir açıklık tespit edilemeyen serenlerin kovanlarına bir merdiven yardımıyla ulaşıyor olmalıydı. Ahşap platform üzerine kovanlar tabanda yan yana ve daha fazla kovan sığdırabilmek için üst üste dizilebilmektedir (Uysal-Arat 2014, 165). Kovanların üzerinin ardıc kabuğu ile örtülü olduğu etraftaki ağaç ve kabuklardan ve ayrıca Güngören Köyü eski muhtarının aktarımıyla tespit edilmiştir. Her iki serenın yüksekliği, iskeletinin ahşap dikme ve hatıl ile yapılmasından ve ahşap taşıyıcı dikmelerde kullanılabilen en güvenli yüksekliğin 3.00 m.yi geçmemesi (Aşanlı 2016,98) gerektiği düşünüldüğünde, diğer serenler gibi 4-5 metreyi bulmamaktadır. Bu serenlerde gövde yüksekliği 3.00 m. ve platform ise gövdeden yaklaşık 1.50-2.00 m. dışa taşırılan hatıllarla birlikte 5.00x5.50 m. ölçülerinde olmalıdır (Şek. 1).

Şekil 1 - 1.tip serenın aksometrik çerspektifi (Yazar, 2018) / Axonometric drawing of the first type of beehive.

2. TİP SEREN

Bu tip serenlerde ana gövdeyi moloz taş ve ahşap hatıldan oluşan iki adet dikdörtgen formlu ayak oluşturmaktadır. Her bir ayak, büyük moloz taşlar ve aralarında kalan boşluklara küçük moloz taşlar doldurularak oluşturulan taş duvar aralarına ahşap hatılların sık aralıklarla ve birbiri üstüne bindirilerek örülmesiyle oluşturulmuştur. Taş duvar örgüsünde harç kullanılmadığından kuru duvar tekniği ile inşa edilen ana gövdede ahşap hatıllar köşelerde dışarı taşırılarak ve birbiri üzerine bindirilerek birleştirilmiştir. Gövde üzerinde iki ayak arasındaki açıklıktan başka kapı veya herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Üst kısım ise 1. Tip serenle aynı, platform üzerine üçgen formda dizilen kütük kovanların örtülmesiyle oluşmaktadır. Bu serenlere yapılan araştırmalarda daha önce rastlanmadığından yayılım alanı Gazipaşa-Anamur Bölgesi olarak önerilebilir.

Bu seren tipi Gazipaşa İlçe merkezine 55 km. uzaklıkta bulunan Akoluk Köyü doğusunda, Anamur İlçesinin Güngören Köyü kuzeyinde ve yukarıda anlatılan birinci serenın hemen güneyinde tespit edilmiştir⁴. Güngören Köyü eski muhtarı kovanların Gök Mehmet ve Kürt Hüseyin'e ait olduğunu belirtmiştir (Foto.6). Günümüzde kullanılmayan ve üst kısmı yıkılmış olan serenın dış ölçüleri 2.55x2.10 m. olup dikdörtgen bir forma sahiptir. Serenın gövdesini ölçüleri 0.70x2.55 m. olan iki ayak oluşturmaktadır. İki ayak arasında 0.65 m. boşluk bulunmaktadır. Bu ayaklar, çevrede kolay bulunan ve yerel malzeme olan taş ve ahşaptan inşa edilmiştir. Her bir ayak, büyük moloz taşlar ve aralarında kalan boşluklara küçük moloz taşlar doldurularak oluşturulan taş duvar aralarına 0.05x0.10 m. ölçülerinde ardıc ağaçından kesilmiş ahşap hatılların sık aralıklarla yatayda birbiri üstüne bindirilerek örülmesiyle oluşturulmuştur. Ayakların korunan yüksekliği 2.55 m. dir. Ahşap hatıllar köşelerde dışarı taşırılmış ve birbiri üzerine bindirilerek kenet yuvaları ile birleştirilmiştir. Birleşim yerlerinde çivi kullanılmamış ve taş duvar örgüsünde harca rastlanmadığından kuru duvar tekniğiyle yapıldığı anlaşılmıştır. Kovanların konulduğu platform kısmı ve üstü korunamamıştır (Foto.7).

Fakat etraftaki yıkıntılardan tespit edilen 4.26 m. uzunluğundaki ahşap hatıl parçası platformun parçası olarak kabul edildiğinde platformun ana gövdeden yaklaşık 1.00-1.50 m. dışarıya taşırılarak oluşturulan saçak ile oluşturulduğu, böylelikle 5.00x5.50 m. ölçülerinde bir platform elde edildiği düşünülebilir (Şek.2). Bu platform üzerinden kovanlara ulaşabilmek

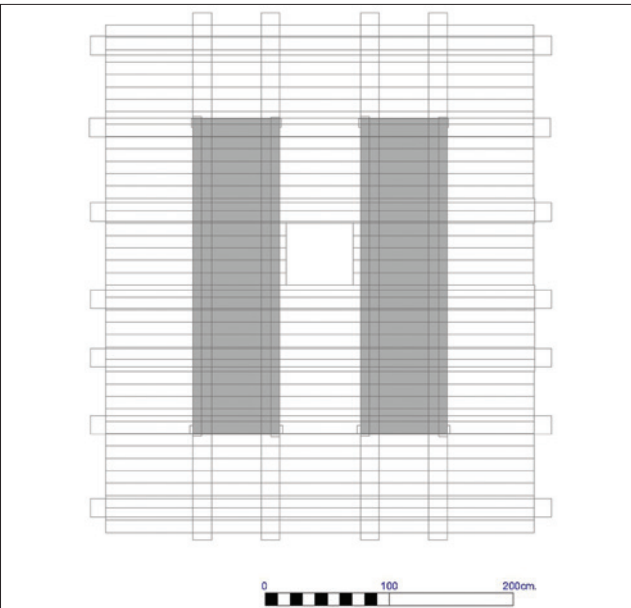
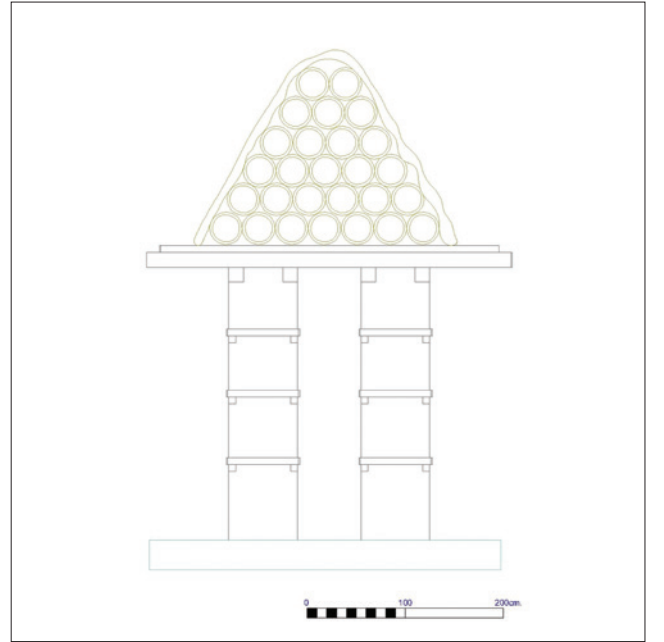
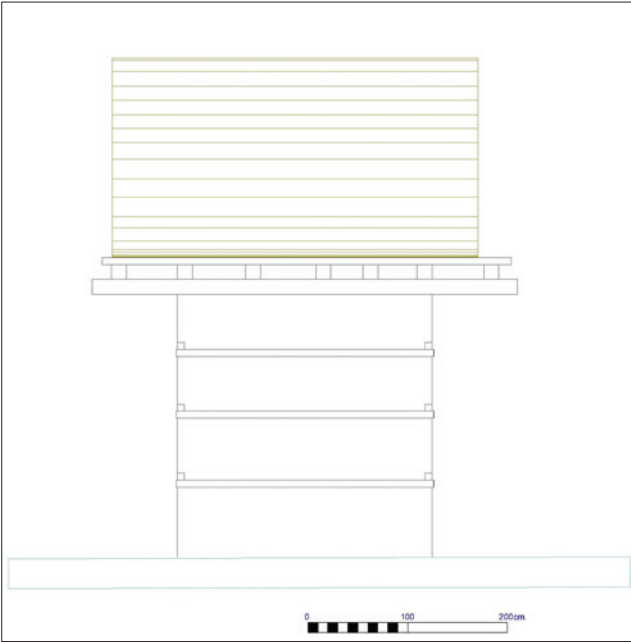
⁴ Güngören Köyü eski muhtarı bu bölgenin adının Kovanlıkseki olduğunu söylemiş ve bu alanda benzer serenlerin varlığından bahsetmiş, kullanılmadıkları için çoğunun iklim şartları veya sahipleri tarafından yıkıldığını belirtmiştir

Fotoğraf 6 - 2. Tip seren ön görünüş (Yazar 2017) / Front view of the second type of beehive.

Fotoğraf 7 - 2. Tip seren yan görünüş (Yazar 2017) / Side view of the second type of beehive.

Şekil 2 - 2. Tip seren plan ve görünüşler (Yazar 2018) / Plan and facade drawings of the second type of beehive.

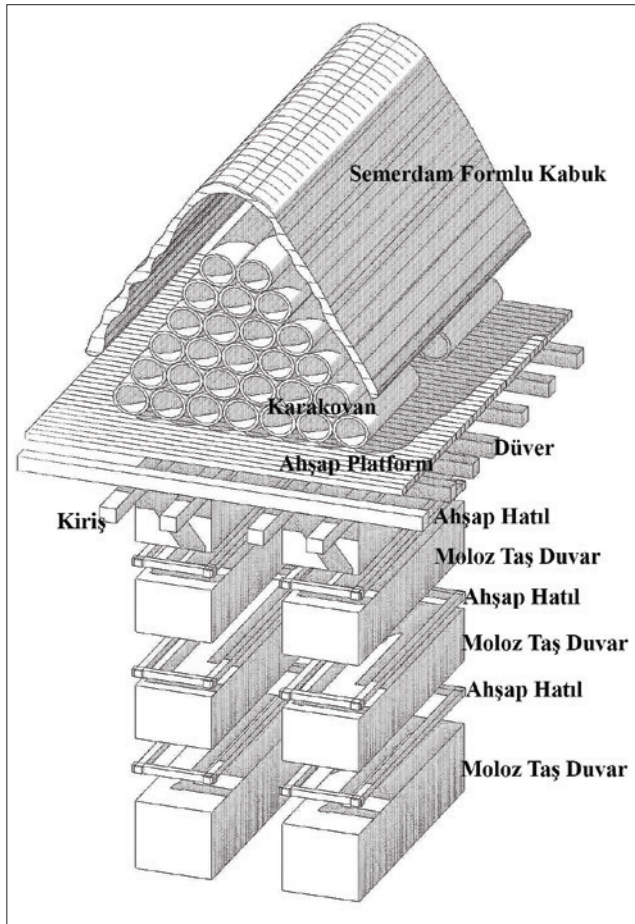
için iki yöntem kullanılmış olabilir. Birincisinde platforma dışarıdan bir merdiven ile ulaşım sağlamak, ikincisi ise iki ayak arasında bulunan boşluktan yukarıya çıkarak platform üzerinde açılan yaklaşık 0.65x0.65m. ölçülerindeki bir açıklıkla ulaşmak, ulaştıktan sonra da bir ip yardımıyla kovanları aşağıya indirmek (Şek.3-4).

ÇEVRE DUVARLI ARILIK

“Çevre Duvarlı Arılık” olarak tanımlanan bu tipin yayılım alanı, Antalya merkez, Patara, Sidyma (Bulut 2015, 106 vdd.; Bulut 2016a, 588 vdd.) ve Gazipaşa’dır. Sereni, taş ve ahşaptan oluşan kule şeklinde bir gövde üzerine kovanların oluşturduğu yapı olarak tanımladığımızda bu tip tam olarak sereni tanımına uymamaktadır. Bulut’un (2015) tanımladığı gibi “Arılık” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Bu tip arılıklarda, ana gövde mevcut yüksek bir ana kayanın harçsız moloz taş dizilip biraz daha yükseltilecek düz bir platform oluşturulmasıyla elde

Şekil 3 - 2. Tip seren restitüsyon önerisi (Yazar 2018) / *Restitution proposal for the second type of beehive.*

Şekil 4 - 2. Tip seren in aksometrik çizimi (Yazar 2018) / *Axonometric drawing of the second type of beehive.*

edilmektedir. Ana kayaya oturduğu için ana gövde ana kayanın şeklini almaktadır. Kütük kovanlar bu platforma dizilip üzeri örtülerek bir koruma sağlanmaktadır. Kovanlara dışarıdan konulan ahşap bir merdiven yardımıyla ulaşılmaktadır. Çevre duvarlı arıklarda mevcut bir ana kaya, kovanların konulacağı platform olarak düzenlenmektedir. Anakayanın çevresi kuru taş duvar ile çevrilerek etrafı kapalı korunaklı bir alan haline getirilmektedir. Kütükler bu alan içerisine dizilmektedir. Gazipaşa çevre duvarlı aralık örneği, anakaya üzerine moloz taşlardan çevre duvarı değil de taşların üst üste dizilmesiyle düz bir platform oluşturularak kütüklerin üzerine konulmasıyla bu tipteki örneklerden ayrılmaktadır. Bu tip aralıkların inşası kolay olduğu için bölgede yayılım alanının geniş olması beklenmelidir.

Gazipaşa İlçe merkezinden 30 km. uzaklıkta bulunan Çamlıca Köyünün kuzeydoğusundaki Akarca mevkiinde bulunan arılığın deniz seviyesinden yüksekliği 2050 m.dir. Akarca Mevkii Çobanlar Köyü halkının yazları yayla olarak kullandıkları bölgedir. Ağaç bulunmayan bölge bitki florası bakımından oldukça zengindir. Arılığın yakınında yaklaşık 1,5 km. uzaklıkta küçük bir yerleşim bulunmaktadır. Arılığın sahibi Çamlıca Köyünden 1947 doğumlu Mehmet Emin Şirin, sereni babası Hüseyin Şirin'in yaptığını söylemiş ve yaz aylarında hala bu yaylayı kullanmakta olduğunu belirtmiştir. Kendisi ile yapılan görüşmede babası tarafından yapılan arılığa kovanların babasının düzenlediği deve yolundan develerle taşındığını belirtmiştir. Deve yolunun izi hala görülebilmektedir. Mehmet Ali Şirin, Mayıs ayı sonunda 30-35 kadar karakovanı çıkardıkları serenden balları ve kovanları Eylül ayı sonunda indirdikleri bilgisini aktarmıştır. Arılığın sahibi develerle getirdikleri karakovanları merdiven yardımıyla platforma çıkararak dizdiklerini söylemiştir. Kovanları kontrole geldiklerinde kaya üzerinde ayların pençe izlerine rastladıklarından bahsetmiştir.

Diğer serenlerden farklı olarak mevcut büyük bir taş platform üzerine taşlar dizilerek oluşturulan (Foto 8-9) yapıda bu tür bir yöntem, bölgede ağaç olmadığından ve hızlı yapım tekniğinden dolayı tercih edilmiş olmalıdır. Yaklaşık 3.70 m. yüksekliğinde ve 4.00 m. çapında yuvarlak şekilli mevcut bir kaya üzerine 2.00 m. yüksekliğinde moloz taş dizilerek düz bir platform oluşturulmuş ve kovanlar bu platform üzerine dizilmiştir. Kovanların üzeri diğer tiplerde olduğu gibi ağaç kabuğu ile örtülerek bir üst örtü yapılmış ve bu yolla kütük kovanların korunması sağlanmıştır.

Fotoğraf 8 - Gazipaşa'daki çevre duvarlı aralık / *Beeyard in Gazipaşa*

Fotoğraf 9 - Gazipaşa'daki çevre duvarlı aralık / *Beeyard in Gazipaşa*

Fotoğraf 10 - İmecik Köyü'ndeki birinci seren (Yazar, 2017) / *The first beehive in İmecik Village.*

GAZİPAŞA SERENLERİNİN DİĞER ÖRNEKLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Kullanılan malzeme bakımından bilinenlere benzer olan Gazipaşa serenleri, Antalya bölgesinde Korkuteli İlçesi İmecik Köyünde bulunan iki adet seren, İmecik susuzunda bulunan 3 adet seren ve Elmalı ilçesindeki Küçüksöğle Köyü Avdancık Mevkiinde bulunan iki adet serenle karşılaştırılarak değerlendirilecektir⁵

Antalya'nın Korkuteli ilçesi İmecik Köyünde, köyün güneydoğusunda bulunan serenlerden birincisi 2.10x2.12 m. ölçülerinde kare formda bir yapıya sahiptir. Köye oldukça yakın bir konumda bulunan serenlerin deniz seviyesinden yüksekliği 1250 m. dir (Foto. 10).

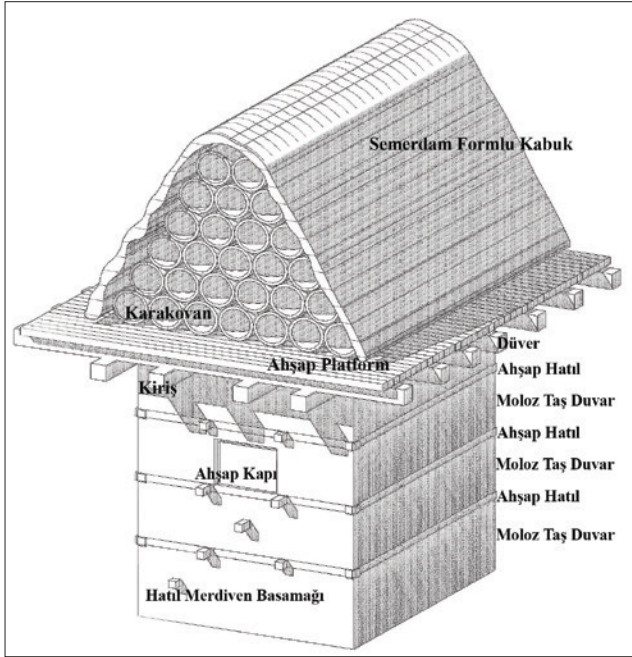
Yapının gövdesi sağlam, saçak kısmı ve üst kısmında çökmeler vardır ve yapı kullanılmamaktadır. Yapı harçsız kuru taş duvar tekniğinde, moloz taş ve sık ahşap hatılların yatayda birbiri üstüne geçme tekniğiyle bindirilerek ve köşelerinden çıkıntı yapacak şekilde inşa edilmiş ve çivi kullanılmamıştır. Yapının gövde yüksekliği 3.60 m. dir. Ana gövde üzerine çatı inşa edilirken dört adet kiriş yerleştirildikten sonra üzerine daha uzun dört adet düver (Ceylan 2012, 161) denilen ahşap kiriş yerleştirilmiştir. Düverler ana gövdeden çıkıntı yapmaktadır. Düverlerin üzerine drava denilen⁶ düverden ince ahşap döşeme kirişleri ters yöne dizilmiştir. Bunlar da ana gövdeden çıkıntılıdır. Dravaların üstüne pardi (Avcı-Atik 2016, 166) denilen taban döşemesi de dravaların tersi yönünde bitişik olarak yerleştirilmiş ve böylece kara kovanların konulabileceği 5.30x5.30 m. genişliğinde yüksekte bir platform elde edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için zeminden 2.10 m.

⁵ Söz konusu serenlerin bazıları daha önce araştırmacılar tarafından incelenmiş ve belgelenmiştir. Yazar tarafından yerinde ölçüleri yeniden alınmış, belgelenmiş ve fotoğraflanmıştır.

⁶ Köyde yapılan sözlü mülakatlarda öğrenilmiştir.

GAZİPAŞA ARI SERENLERİ

yükseklikte ana gövdenin doğusunda bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla çatıya çıkış sağlanmıştır. Bu boşluk ahşap bir pencere ile kapatılarak hırsızlık vb. durumlara karşı kilitli tutulmaktadır (Şek.5). Pencere etrafında gövdede bulunan taşların düşmesini engellemek için eğri ağaçlar seçilmiş ve yerleştirilmiştir. Yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır.

Şekil 5 - İmecik Köyü'ndeki seren in aksonometrik çizimi (Yazar 2018) / Axonometric drawing of the beehive in the İmecik Village.

İmecik Köyünde bulunan ikinci seren diğer serenin yaklaşık 500 m. güneyinde yer almaktadır. 2.40x2.40 m. ölçülerinde kare forma sahip olan seren in toplam gövde yüksekliği doğuda 4.80 m. batıda arazi eğiminden dolayı 5.00 m. dir (Foto.11).

Yapının gövdesi sağlam, saçak kısmı ve üst kısmında çökmeler olup günümüzde kullanılmamaktadır. Gövde yapım tekniği diğer serenle aynıdır. Ana gövde üzerine çatı diğer serenle aynı teknikle inşa edilmiş ve böylece kara kovanların konulabileceği 5.60x5.60 m. genişliğinde yüksekte bir zemin elde edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için ana gövdenin doğusunda, zeminden 3.40 m. yükseklikte 0.80x0.80 m. ölçülerinde bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla çatıya çıkış sağlanmıştır. Yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır. Çatı üzerinde birkaç tane karakovan bulunmaktadır.

Fotoğraf 11 - İmecik Köyü'ndeki 2. seren (Yazar 2017) / The second beehive in İmecik Village.

Antalya'nın Korkuteli ilçesi İmecik Susuzu Köyünde, köyün hemen girişinde, köy merkezinin güneyinde üç adet seren bulunmaktadır. Birinci serenin deniz seviyesinden yüksekliği 840 m. olup ana gövdesi sağlamdır. Üst kısmında ise çökmeler olmuştur ve kullanılmamaktadır (Foto.12).

Fotoğraf 12 - İmecik Susuzu Köyü'ndeki birinci seren (Yazar 2017) / *The first beehive in İmecik Susuzu Village.*

Gövde yapım tekniği yukarıda bahsedilen diğer iki serenle aynıdır. 2.60x2.60 m. ölçülerinde olan yapının gövde yüksekliği 5.60 m. dir. Ana gövde üzerine çatının yapımında İmecik Köyünde bulunan serenlerin çatı yapım tekniği uygulanmış ve dörtkenarda gövdeden yaklaşık 1.50 m. saçak yapılarak 5.60x5.60 m. genişliğinde

Fotoğraf 13 - İmecik Susuzu Köyü'deki 2. seren (Yazar 2017) / *The second beehive in İmecik Susuzu Village.*

GAZİPAŞA ARI SERENLERİ

karakovanlar için bir zemin edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için ana gövdenin doğusunda, zeminden 3.40 m. yükseklikte bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla çatıya çıkış sağlanmıştır. İki örnekte olduğu gibi yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır.

İkinci seren birinci serenin yaklaşık 500 m. güneyinde yer almaktadır. Yapı diğer serenlerle aynı yapım tekniği ile inşa edilmiştir (Foto 13). Ana gövdesi sağlam olan yapıda, sahibi tarafından düzenlemeler yapılmıştır. Platforma yerleştirilen fenni kovanlarla halen kullanılmaktadır.

2.10x2.10 m. ölçülerinde olan yapının gövde yüksekliği 5.60 m. dir. Ana gövde üzerine çatının yapımında İmecik Köyünde bulunan serenlerin çatı yapım tekniği uygulanmış ve dört kenarında gövdeden yaklaşık 1.50 m. saçak yapılarak 5.10x5.10 m. genişliğinde karakovanlar için bir zemin edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için ana gövdenin doğusunda, zeminden 2.90 m. yükseklikte 0.45x0.54 m. ölçülerinde bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla çatıya çıkış sağlanmıştır. Pencere etrafında gövdede bulunan taşların düşmesini engellemek için ağaç yaş iken eğilmiş ve tutturulmuştur. Yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır.

Üçüncü seren ikinci serenin yaklaşık 500 m. güney batısında yer almaktadır. Yapı harçsız kuru taş duvar tekniğinde, moloz taş ve sık ahşap hatılların yatayda birbiri üstüne bindirilerek ve köşelerinden çıkıntı yapacak şekilde inşa edilmiş ve çivi kullanılmamıştır (Foto 14). Ana gövdesi sağlam olan yapının üst kısmı diğer serenlere göre daha yıkık durumdadır. 2.40x2.40 m. ölçülerinde olan yapının gövde yüksekliği 4.10 m. dir. Ana gövde üzerine çatının yapımında İmecik Köyünde bulunan serenlerin çatı yapım tekniği uygulanmış ve dört kenarda gövdeden yaklaşık 1.50 m. saçak yapılarak 5.40x5.40 m. genişliğinde karakovanlar için bir zemin edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için ana gövdenin doğusunda, zeminden 2.90 m. yükseklikte 0.55x0.55 m. ölçülerinde bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla çatıya çıkış sağlanmıştır. Yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır.

İmecik köyü ve İmecik Susuzu köyündeki serenlerde kullanılan bir teknik olan pencere kenarlarındaki hatıllarda halk arasında “gereviç” (Avcı-Atik 2016, 167) denilen eğri uçlu ardıç ağaçlarının kullanılarak tutucu

ve taşıyıcı özellik verilmesi, bu köylerde ve yakın çevre köy olan Beğiş Susuzu köyünde evlerin çatılarında kullanılmaktadır. Bölgedeki evlerde toprak damlarda

Fotoğraf 14 - İmecik Susuzu Köyü'ndeki 3. seren (Yazar 2017) / The third beehive in İmecik Susuzu Village.

halk arasında düver denilen kirişler, eğri uçlu ardıc ağaçları kullanılarak yapılmakta ve böylelikle kirişlerin toprak damı tutması sağlanmaktadır. Bu nedenle buradaki evlere “deve boyunu çatılı evler” denilmektedir. Bu bize bu bölgedeki konut yapılarında uygulanan tekniğin diğer kırsal mimari yapılarda da kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Antalya'nın Elmalı ilçesinde Küçük Söğle Köyü güneyinde Avdancık Mevkiinde köyden yaklaşık 1,5 km. uzaklıkta iki adet seren bulunmaktadır. Birinci seren deniz seviyesinden yüksekliği 1300 m. olup 2.20x2.20 m. ölçülerinde kare formu bir yapıya sahiptir (Foto 15). Yapının gövdesi sağlam, saçak kısmı ve üst kısmında çökmeler olup yapı kullanılmamaktadır. Gövdenin yapım tekniği İmecik ve İmecik Susuzundaki serenlerle aynıdır. Yapının gövde yüksekliği 3.17 m. dir. Ana gövde üzerine çatının yapımında İmecik Köyünde bulunan serenlerin çatı yapım tekniği uygulanmış ve dört kenarda gövdeden yaklaşık 1.40 m. saçak yapılarak 5.00x5.00 m. genişliğinde karakovanlar için bir zemin edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için ana gövdenin batısında, zeminden 2.47 m. yükseklikte 0.46x0.53 m. ölçülerinde bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla (Yaklaşık 0.60x0.60 m.) çatıya çıkış sağlanmıştır. Yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır.

İkinci seren, birinci seren yaklaşık 200 m. batısında yer almaktadır. 2.00x2.05 m. ölçülerinde yaklaşık kare formu bir yapıya sahip olan yapının ana gövdesi sağlam fakat üst kısmının büyük bölümü korunmamıştır (Foto 16).

Yapının gövde yapım tekniği diğer serenle aynıdır ve yüksekliği 3.52 m.dir. Ana gövde üzerine çatının yapımında İmecik Köyünde bulunan serenlerin çatı yapım tekniği uygulanmış ve dört kenarda gövdeden yaklaşık 1.40 m. saçak yapılarak 4.80x4.80 m. genişliğinde karakovanlar için bir zemin edilmiştir. Çatıdaki kovanlara ulaşabilmek için ana gövdenin batısında, zeminden 2.16 m. yükseklikte 0.48x0.47 m. ölçülerinde bir pencere boşluğu bırakılmış ve taban döşemesinden de insan sığabilecek ölçüde bir açıklıkla (Yaklaşık 0.60x0.60 m.) çatıya çıkış sağlanmıştır. Yerden yüksekteki pencereye ise gövde üzerinde dışarıya çıkıntı yapan ahşap hatıllar merdiven gibi kullanılarak ulaşılmaktadır.

Gazipaşa İlçesindeki serenlerden farklı olarak, Elmalı ve Korkuteli ilçelerinde yukarıda incelediğimiz serenler ölçüleri değişken, genellikle kareye yakın formu, yerden belirli bir yükseklikte bir pencere açıklığı ile çatıya ulaşılabilen, yaklaşık 1.50 m. genişliğinde dört

tarafından saçak çıkan, kuru duvar tekniğinde sık ahşap hatıllı serenlerdir. Gazipaşa İlçesinde bulunan serenler daha yüksek bir rakımda ve 3.tip seren dışında yerleşim yerlerine Elmalı ve Korkuteli serenlerine kıyasla daha uzak mesafede ve zorlu bir coğrafyadadır. Bu nedenle biraz daha basit ve hızlı yapılacak yapım tekniği tercih edilmiş olmalıdır. Gazipaşa İlçesindeki 1.Tip serenler de kareye yakın formda olmasına rağmen Elmalı ve

Fotoğraf 15 - Küçüksöğle Köyü'ndeki 1. seren (Yazar 2017) / The first beehive in Küçüksöğle Village.m

GAZİPAŞA ARI SERENLERİ

Korkuteli Bölgesindeki serenlerden biraz daha küçük inşa edilmiştir. Ölçülerdeki bu farklılık Elmalı ve Korkuteli serenlerinde belli yükseklikte bırakılan kapı ile serenin içerisine girilerek platforma ulaşılması sırasında insanın hareket edebileceği boşluğu yaratma çabasıdır. Fakat tüm serenlerde amaç kovanların her türlü olumsuz şarttan korunmasıdır.

Fotoğraf 16 - Küçüksöğle Köyü'ndeki 2. seren (Yazar 2017) / *The second beehive in Küçüksöğle Village.*

Kullanılan malzemeler aynı, ana gövdede yapım yöntemleri farklıdır. Antalya'nın doğusundan batısına incelenen tüm serenler arasındaki en önemli benzerlik arıları ve kovanları vahşi hayvan, gerektiğinde insan ve zorlu hava koşullarından korumaktır. Belli bir yükseklikte yapılan arıcılık için kullanılan arı serenleri, kırsal alanlarda, çiçeğin ve floranın zengin olduğu bölgelerde etraftaki malzemelerle gereksinimleri karşılayacak şekilde kullanıcıları tarafından yapılmış veya yerel ustalara yaptırılmıştır. Kırsal alanlarda elde olan ve kolay ulaşılabilen malzemeler olan taş, ahşap malzemeler, ağaç kabukları ve çamur kullanılarak kovanlar korunmaya çalışılmış ve başarılı da olunmuştur.

Tüm serenlerde dikkat çekici bir özellik hepsinin bir kaynak suya yakın olmaları ve yayla niteliğindeki, serin dağlık bölgelerde yer almalarıdır. Serenler inşa edilirken yer seçiminde su oldukça önemlidir. Arıcılık yapan insanların kısa süreli de olsa konaklamalarında ihtiyaçları için gerekli olan ve aynı zamanda tüm canlılar gibi arıların da temel ihtiyacı için su kaynaklarına yakın olunması gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Serenleri anlamak için çevre ile olan ilişkilerini de ele almak gerekir. En küçük ölçekte asıl kullanıcı olan arıların karakovanla, kovanın önündeki işlengeç vasıtasıyla kurduğu ilişki arının tüm çevre ile kurduğu ilişki ile benzerdir. Zengin bitki florasını dolaşır polenleri toplayan işçi arı, kovan içerisinde çalışmaya başlamadan önce kovan önündeki işlengeçte bir tür dans ederek diğer arılarla iletişim kurar. Dansın şekli ve sayısı bulunan kaynağın hangi yönde, ne kadar uzakta ve ne kadar zengin olduğunun bir ifadesidir ve yönünü güneşe göre tayin eder (Yüce 2011, 115). Arı çevresiyle zengin bir ilişki kurmaktadır. İnsanın sereni inşa aşamasından başlayan taş duvar ve ahşap hatlı döngüsüyle birebir katıldığı yapım eylemi, özellikle Elmalı ve Korkuteli serenlerinde kovanlara ulaşmak için belli yükseklikte bırakılan pencere boşluğu ve içine girilen mekândaki sıkışmışlık ve Gazipaşa 2. Tip serende iki adet dikdörtgen taş ayak arasından platforma ulaşma durumu insan bedenini zorlasa da arı ölçeğinde normaldir. Buradan eğilerek, çömelerek boşluktan çatıya çıkma ve kovanlara ulaşarak "bal" elde etme çabası, yapının inşa sürecinden başlayarak "bal" elde etmeye kadar olan sürece bedensel katılımın bir göstergesidir.

Serenlerin çevreyle olan ilişkisini anlamamız, arının çevreyle ve serenle olan ilişkisi, insanın çevreyle ve serenle olan ilişkisi ve sereni kullanamayan vahşi hayvanların özellikle de ayıların serenle olan ilişkisini yorumlayarak olabilir. Tüm bunlarla birlikte serenlerin kurulum yeri ve çevre seçimi de önemli bir etkidir. Bu

seçim için su önemli bir etkidir. Hem arının hem de hem de yapı sahibinin çevrede kısa süreli konaklaması bakımından yer seçimi ya yerleşim yeri yakınında veya su kaynaklarına yakın yerlerde tercih edilmiştir.

Genel olarak yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde Gazipaşa’da bulunan 1.Tip seren, yapılan araştırmalarda birebir tespit edilememiş olsa da⁷ bu tip serelerin inşası daha hızlı ve kolay olduğundan tercih edilmiş olmalıdır. Şimdilik tespit edebildiğimiz somut örnekler Gazipaşa’da olduğu için 1.Tip için incelenen iki örnek oldukça özgün örneklerdir.

2. Tip seren diğer örneklerden gövdesinin yapım tekniği bakımından farklılaşmaktadır. Yapı malzemesi aynı olsa da iki farklı dikdörtgen ayak üzerine platform oluşturulması ile elde edilen seren, bilinen örnekler arasında şimdilik tek örnektir.

Tespit edilen arılık, araştırmalardaki “Çevre Duvarlı Arılıklar’a” benzer yönleri olsa da, yüksek bir kaya üzerine düz bir platform oluşturularak kovanların dizilmesi yöntemi daha önce karşılaşılmamış bir örnektir. Ayrıca Gazipaşa örnekleri serelerin yayılım alanları için yeni bir bölge oluşturması ve yeni araştırmalar için bir ışık tutması bakımından da önem arz etmektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan defterlerde 17.yy. 2. Yarısında Antalya Limanına gelen Fransız tüccarların, Alanya ve çevresinde bulunan köylerden ipek, pamuk, kuşüzümü ve bal gibi ürünler alıp, bunların gümrüklerini Antalya limanında ödeyip gemilere yüklendiğinden ve Fransız tüccarlardan fazla vergi alındığı için Divan_1 Hümayun’a müracaatları olduğundan bahsedilmektedir (Köse 2013, 308). Bu da bize bölgede arıcılığın eskiden beri önemli bir geçim kaynağı olduğunu göstermektedir. Serenleri tarihlemeye gezginlerin önemi büyüktür. Gezgin E. Krickl ’ın (Krickl 1892, 162, III3) 1892 yılında Likya’da yaptığı gezi sırasında karşılaştığı bir serenden bahsetmesi ve bu serenin o dönemde yıkılmak üzere olması serenin 19.yy. öncesinde yapıldığını düşündürmektedir (Bulut 2015, 113). Ayrıca Petersen ve Von Luschan’ın 1889’da yaptığı çizimde (Petersen-Von Luschan 1889, Res.68) bir anakaya üzerine ahşaptan inşa edilen seren örneği bulunmaktadır. Kumluca Dereköy’deki (Tanal 2010, 328; Bulut 2015, 109, Çevik 2015, 129) bu örnek de sadece ahşap yapı malzemesi kullanılmış olması bakımından tek örnektir. Bu örneklerden seren geleneğinin 19. yy. öncesine dayandığı söylenebilir. Birinci Tip seren örneklerinde el yapımı çiviler kullanılmıştır. Serenlerde kullanılan

el yapımı dövme çivilerle bu yapıların 17.veya 18.yy.’a tarihlenebileceği önerilmektedir (Bulut 2015, 113; Tanal 2011, 126). Güngören Mahallesi eski muhtarı bu bölgede oldukça eski zamanlardan beri arıcılık yapıldığını ve bu bölgeye kovanlık seki dediklerini ve bu serenleri şimdiki sahiplerinin dedeleri tarafından yapıldığından bahsetmiştir. Buradan bu bölgedeki serelerin 18.yy. sonlarında yapılmış olabileceği sonucunu çıkarabiliriz. Çamlıca Mahallesinde yaşayan 1947 doğumlu Mehmet Ali Şirin çocukken babasıyla serene gittiğinden ve bal getirdiklerinden bahseder. Bu bilgiye referansla üçüncü tip serenin 19 yy. da yapılmış olduğu düşünülebilir.

Köylüler veya sahipleri tarafından artık kullanılmadıkları için sökülmeleri nedeniyle günümüzde az sayıda örneği bulunan serenler herhangi bir tescilli yapı statüsünde değildir. Tipolojileri ve yapım tekniklerindeki farklılıklar serelerin yayılım alanlarındaki kırsal mimari öğeleri için önemli veriler sunmaktadır. Serenlerin dağılım bölgeleri ve tarihleri hakkında daha detaylı bilgi, serenlerin bulunduğu bölgelerde ve yakın çevresinde yapılacak olan yüzey araştırmaları ile elde edilebilecektir. Şimdilik kesin olarak tarihlendirilemeyen bu yapıların yayılım alanları hakkında araştırmalar yapıp en azından görece sağlam olanların Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından tescillenmesi bir veya birkaçının onarılarak kullanılıp bal üretilmesi yapıların gelecek kuşaklara aktarılması açısından daha iyi olacaktır ve yalnızca belge üzerinde kalmamaları açısından önemli olacaktır.

YAZARIN NOTU

Bu makalenin ilk versiyonu 21-22 Aralık 2017 tarihinde ODTÜ Mimarlık Tarihi Lisansüstü Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

Arazi araştırmalarında yol gösteren ve yardımcı olan Anamur’un Karacağa köyünden Hasan Tufan’a, Gazipaşa ASAT Şube eski müdürü Fuat Uysal’a ve eşim Ersan Erkovan’a, bu konuda çalışmaları olan ve fikirlerini paylaşan Öğr. Gör. Süleyman Bulut’a, her zaman yanımda olan ve destekleyen sayın hocam Doç. Dr. İsa KIZGUT’a ve ODTÜ Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Lale ÖZGENEL’e teşekkürlerimi sunarım.

⁷ Bulut, bu tip serenleri “Ara Tip” olarak tanımlamış yalnızca resimde gördüğünü belirtmiştir. Bulut 2015, 105.

KAYNAKÇA

ANTALYA VALİLİĞİ İL KÜLTÜR TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ 2010.

Dünden Bugüne ANTALYA. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya 2010.

ARAN K. 2000.

Barınaktan Öte. Anadolu Kır Yapıları. Tepe Mimarlık Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

AŞANLI M. 2016.

Geleneksel Yapı teknikleri Doğal Ve Ekolojik Yapı Rehberi. İstanbul 2016.

AVCI Ü. & ATİK M. 2016.

“Doğal Peyzajın Kırsal Konut Mimarisi Üzerindeki Etkileri: Beğiş Susuzu Örneği», Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi, cilt.18, ss.153-171, 2016.

BULUT S. 2010.

“Tarih ve Arkeolojide Arıcılık”. Eds. N. Çevik, M. Köseoğlu. Çine Arıcılık Müzesi Çalıştay ve Panel Bildirileri (2010) 21 – 25. Aydın.

BULUT S., LENGER D.S. 2015.

“Antik Dönemde Arı Ürünlerinin Kullanımı”. Eds. E. Akçiçek, B. Yücel. Arı Ürünleri ve Sağlık (Apiterapi) (2015) 7-16. İzmir.

BULUT S. 2015.

“Lykia’da Arıcılık: Seren ve Çevre Duvarlı Arılıklar Işığında Antik Geleneği Arayış”. Eds. H. İşkan, F. Işık. Kum’dan Kent’e: Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 (2015) 97-132. İstanbul.

BULUT S. 2016A.

“Lykia’da Arıcılık/Beekeeping in Lycia”, Eds. H. İşkan-E. Dündar. Lukka’dan Lykia’ya Sarpedon ve Aziz Nikolaosun Ülkesi/From Lukka to Lycia The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016) 584-593. İstanbul.

BULUT S. 2016B.

“Eski Akdeniz’de Arı Ürünleri”, Eds. E. Dündar, Ş. Aktaş vd. Havva İşkan’a Armağan LYKIARKHISSA Festschrift für Havva İşkan (2016) 133-146. İstanbul.

CEYLAN S. 2012.

“Kırsal Mimarinin Örneklerinden Serenlerin Coğrafi Açından İrdelenmesi”. Doğu Coğrafya Dergisi/Eastern Geographical Review 17: 151-168.

CRANE E. 1983.

The Archeology of Beekeeping, Cornell University Press Great Britain.

CRANE E. 1992.

The world’s beekeeping - past and present. Chapter from: The hive and the honey bee Chp. 1, pp. 1-22. ed. J.M. Graham, rev. ed.

ÇEVİK N. 2015.

Lykia Kitabı. Antalya 2015.

EDWARD T. 2011.

“Türklerde Arıcılık”, Çev. Ayşe Nur Kırgız Sağın, ActaTurcica 1. 1. 130-161.

GÜNAY R. 2008.

“Ambarlar, Arı Serenleri ve Lykia Mezarları”.Ed. R. Günay, Elmalı ve Yöresel Mimarlığı 285-294. İstanbul.

HARRİSON M. 2001.

Mountain and Plain “From The Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman And Early Byzantine Period”. Ed. Wendy Young, Michigan.

JONES J.E. 1976.

“Hives and Honey of Hymettus Beekeeping in Ancient Greece” Archaeology, Vol. 29, No. 2, pp. 80-91.

KJELDSSEN K. & ZAHLE J. 1975.

“Lykische Gräber: Ein vorläufiger Bericht”. AA 90: 312-350.

KÖSE E. 2013.

“18. Yüzyılın İlk Yarısında İçel ve Antalya Sahilleri’nde Ticaret”. Cedrus I : 299-328.

KRİCKL E. 1892.

“Lycian Journal 1892”Ed. Neziha Başgelen. Suna İnan Kıraç Vakfı Yayınları: 162.

KRİTSKY G. 2017.

“Beekeeping from Antiquity Through the Middle Ages” doi: 10.1146/annurev-ento 031616-035115.

LENGER D. S. 2010.

“Antik Çağda Bal ve Beslenme”. Arkeoloji ve Sanat 134 (2010) 89-96.

LENGER D. S. 2011.

“Antik Çağda Karia Bölgesinde Bal” ActaTurcica 1. 1 2011 28-35.

PETERSEN E. & VON LUSCHAN F. 1889.

“Reisen im Südwestlichen Kleinasien Band II”. Reisen in Lykien Milyas und Kibyrtis Wien 1889.

RUDOFISKY B. 1977.

The Prodigious Builders. United States of America 1977.

ANAL Ö. 2010.

“Ölümden Dirime Antalya'nın Likya Mezar Anıtları Benzeri Arı Kovanları: Serenler”, *Gastro Metro* 56 (2010) 325-335.

TANAL Ö. 2011.

“Ölümden Dirime Serenler”. *Antalya Kültür ve Turizm Dergisi* 1.5 (2011), 120-126.

TDK 2017.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a16b5ba18a1f8.41293069 (ziyaret tarihi 23.11.2017).

URL.1

<http://kelimeler.net/DALDIZ-kelimesinin-anlami-nedir> (son ziyaret tarihi 04.12.2017)

UYSAL M. & ARAT Y. 2012.

“Shelters As Examples Of The Vernacular/ Traditional Achitectural Formations in Ecological Environments: Elmalı Arı Serenleri”. *Prostor: A Scholarly Journal of Architecture and Urban Planning* 20/2 (44) (2012) 340-351.

UYSAL M. & ARAT Y. 2014.

“Türk Halk Kültürünün Yerel Mimari Mirası: Arı Serenleri”. *Milli Folklor* 26/102 (2014) 154-167.

YÜCE R. 2011.

“Balarısı (*Apis mellifera* Linnaeus, 1758)' nın Üremesi ve Sosyal Yaşantısı” *Acta Turcica* 1.1 (2011) 109-117.